

Vámos Ágnes halálára

Ma temettük el dr. Vámos Ágnest. Halálának híre mindnyájunkat megdöbrentett. Az emberi élet mulandóságáról naponta beszélünk, az elmúlás konkrét példái mégis szinte felfoghatatlanok számunkra.

Kedves halottaink: hozzátartozóink, barátaink, ismerőseink saját életünk darabkáit viszik magukkal. A Vámos Ágnesre emlékezők közös élet-darabja, a két tanítási nyelvű oktatás magyarországi története. Bizonyos mértékig valamennyien erre tettük fel az életünket.

Pedagógiai innovációkban nem bővelkedő jelenünkben csodálattal és vágyakozással tekintünk vissza a nagy akarások és nekiveselkedések hősi korszakába. A nyolcvanas évek második fele a hazai két tanítási nyelvű iskolarendszer megteremtésének időszaka. A Boldizsár Gábor által megálmodott oktatási forma valóra váltásában Vámos Ágnesnek elvülhetetlen érdemei vannak. Elindítására 1987-ben értek meg a körülmények: hat célnyelvvel, tizennégy gimnáziumban kezdődött meg a munka. Akkor talán senki sem gondolt rá, hogy az utóbbi évtizedek egyik legsikeresebb pedagógiai innovációja indul útjára, amelynek kiteljesítésében ma kétszáznál több iskola vesz részt: gimnáziumok, szakgimnáziumok (a korábbi szakközépiskolák) és általános iskolák, nagyjából egyenlő számban. Érdekes adalék: az angol nyelv világuralmának korszakában hazai kezdeményezői egy korábbi lingua franca, a francia nyelv tanárai voltak.

Az első években az egyedi engedélyek alapján működő, kivételezett helyzetbe hozott néhány intézmény igazi elitképzést valósított meg, az oktatásirányítás maximális hátszelével, s a tőle elvárható kiemelkedő eredményekkel.

1990 után egyszerre kellett megteremteni a modell tudományos háttérét, megküzdeni azért, hogy része maradjon a rendszerváltás után újraalkotott joganyagnak, hogy bevezetése és kiteljesítése a közoktatás intézményei számára elérhető legyen. Ágnes e feladatokból sokat vállalt magára, mikor az oktatásirányítás oldaláról a megvalósítás oldalára lépett át. Alapítóként csaknem húsz esztendeig állt az 1991-ben megalakult Kétnyelvű Iskoláért Egyesület élén.

A közoktatási törvénybe és végrehajtási rendeleteibe olyannyira sikerült belegyökeresíteni a két tanítási nyelvű oktatási formát, hogy a témában tartott átfogó európai konferenciákon nálunknál gazdagabb országokból érkezett kollégák hitetlenkedve értesültek a magyarországi modell jogszabályi háttéréről. Természetes fejleményként a kétnyelvű oktatás elvesztette „protekciós” jellegét: az ambícióval rendelkező tantestületek belevághattak megvalósításába.

A nyugat-európai kollégák hangsúlyozták: ez a magányos hősök terepe. Nálunk azért másként alakult. Rengeteg pluszmunkával, a többiek tapasztalatainak átvételével sok helyen megtörtént a csoda. A csatlakozó iskolák száma, a szülői és tanulói érdeklődés visszaigazolta a fáradozásokat. Mindehhez olyan központi akaratra volt szükség, ami bátorította az innovációt, a kreativitást, az önállóságot. Szabadság nélkül nem születhetnek igazán komoly dolgok.

Az alapító atyák sorában még nem, az Egyesület megalakulásánál már jelen lehettem, s végigkísérhettem a kétnyelvű iskolák rendszerének fennmaradásáért folytatott küzdelmet. Sokak számára érthetetlen lehet: mi végre itt a küzdelem? Boldogabb vidékek polgárai számára magától értetődő, hogy a hasznos és sikeres ügyek létjogosultsága nem megkérdőjelezhető. Magyarországon ez nem feltétlenül igaz: ami működik, annak irigyei is támadnak.

Kétnyelvű iskoláink a nyilvánvaló eredmények ellenére sem lettek a mindenkori oktatásirányítás kedvencei. „Hogyha oka van rá, ürügyet majd talál” – állítja a szellemes mondás. Oktatási formánkat előbb az előző politikai rendszer maradványának bélyegezték, majd az elitoktatás bélyegét sütötték rá, utóbb folyamatosan drágának titulálták. A folyamat 2010 és 2014 között érte el csúcspontját: az oktatási kormányzat – ki nem mondott, de jól érzékelhető – céljával a modell megszüntetéssel felérő visszaszorítását tűzte ki. A tanulók és szülők ragaszkodása, a Kétnyelvű Iskoláért Egyesület elszánt küzdelme révén sikerült elkerülnünk ezt a forgatókönyvet. A megmaradás jelentősége messze túlmutat az iskolák önös érdekein: a két tanítási nyelvű oktatás – nyelvtanítási eredményein túl – a szabadság oázisa maradt a régi mintákhoz visszakényszerített, központosított közoktatási rendszerben.

A kilencvenes és kétezres évtizedben sem volt könnyű. Egyesületünk tárgyaló delegációját többnyire államtitkári szinten fogadták. Véleményünket minden jogszabályi változtatás előtt kikérték. Vámos Ágnes szilárd tudományos érvekkel, meggyőző pedagógiai tapasztalattal alátámasztott tárgyalási stílusával szemben nem lehetett könnyű. Az ezredforduló után alelnökként vettem részt mindebben. Ágival gyakran hívtuk egymást telefonon. Az elnök asszony telefonja általában elvégzendő munkát jelentett. 2010-től ő – kissé belefáradva a küzdelmekbe – tudományos munkájára koncentrált, ám mi, az ügyet tovább szolgálók átvettük tőle a stafétabotot.

Vámos Ágnes egyetemi pályafutása is szorosan összekapcsolódik a létrejött modellel. Tudományos előmenetelének mérföldköveit a kétnyelvűség és a nyelvpedagógia témakörében folytatott kutatásai jelölték ki, amelyekhez megbízható háttérrel biztosított az Egyesület.

A létrejött tudományos művek csúcspontját jelentő akadémiai doktori dolgozatának megvédésekor jelen lehettem, sőt hozzá is szólhattam. Kevésbé a tiszta tudomány szempontjait hangsúlyozva, inkább a professzor asszony életművének jelentőségét, a hazai közoktatásnak tett szolgálatait emeltem ki. A tudománynak komoly érdeme, ha hozzájárul a társadalom felemelkedéséhez.

Az ezredforduló táján Ági vezetésével érdekes projekt révén kóstoltunk bele a tudományos munkába. Migráns gyerekek iskoláztatásának lehetőségeit vizsgáltuk a minisztérium megbízásából az Európai Unió tagországában. A kontinens integrációjához való csatlakozásunk előestéjén fontosnak látszott annak feltérképezése, milyen tanulási lehetőségeket biztosíthatunk a hozzánk érkező gyerekeknek, s ebben hogyan vállalhat részt a kétnyelvű iskolák hálózata. A munkában nekem az ügy egyik élharcosának bizonyuló Németország felkeresése jutott. Felemelő visszagondolni erre az időszakra a jelenből: az utóbbi években magát a migráns kifejezést is szitokszóvá tette a politika.

A kétnyelvűség fontos érték. Számunkra különösen annak kell lennie. Országunk polgárainak többsége soha nem jeleskedett idegen nyelvek elsajátításában, a sajátjától eltérő kultúrák megismerésében.

A bilingvialitás haszna a tanulók és az intézmények számára egyaránt nyilvánvaló. Az előbbieket óriási esélyt kapnak a célnyelv színvonalas elsajátítására, eredményes módszereket további nyelvek megtanulására. Ha az ember megéri az önálló ismeretszerzés ízét, soha többé nem szokik le róla! Az oktatási formánkban való részvétel ugyanakkor intézmények sorát emelte ki a középszerből. A két tanítási nyelvű osztályok tanulói már a kilencvenes évtized elején a patinás gyakorló gimnáziumok színvonalát ostromolták.

A világ felé kaput nyitó Magyarországon az idegennyelv-oktatás húzóágazatává vált a közoktatási rendszernek. Tanulságos a versenytársak viszonya a kétnyelvű modellhez. Racionális érvekkel nem magyarázható: a középfokú iskolák zöme ugyan ma is képtelen a tanulók többségét B2 szintű tudáshoz segíteni, mégis folyamatos támadások érték azt az oktatási formát, amely az elvárható célt magabiztosan teljesíti, sőt túlteljesíti. A gimnáziumokban a célnyelvből megszerzett C1 szintű tudás mellé nem ritkán a második idegen nyelv vizsgabizonyítványa társul.

A tartalomalapú nyelvoktatás titkait Vámos Ágnes és számos tanítványa művek egész sorában elemezte. Ezek nem csupán a tudománynak, nem csupán a szakmának, de gyakran az iskolát használó tanulóknak és szüleiknek szólnak. Dr. Kovács Judit találó összefoglalása szerint az angol betűszóval CLIL-ként rövidített oktatási forma pedagógiája túllépett a hagyományos

magyar iskolai gyakorlaton. A feszes tempó helyett a felfedezés megélésének öröme koncentrált; a hibákra való folyamatos rámutatás helyett azok toleráns kezelését igyekeznek megvalósítani; a katonás szabályozottság helyett a gondolatok szabad áramlását segíti elő; kész igazságok tanítása helyett a kritikai gondolkodásra fókuszál; a kizárólag értelmi fejlesztésre való törekvés helyett a szociális és érzelmi intelligencia fejlesztését tűzi ki céljául; a memóriára hagyatkozó egyéni teljesítmények állandó versenyeztetése helyett a sokféle forrásból való sikeres ismeretszerzés, az együttműködés és a csoportmunka áll a tanórák középpontjában.

E modellben a nyelv nem csupán cél, hanem eszköz is. A bilingvis oktatásban tanuló diákok figyelme általában koncentráltabb; szorgalmuk, motivációjuk erősebb az átlagnál. A németül, angolul, spanyolul, franciául vagy olaszul megszerzett ismeretek egyszersmind egy másik kultúrába történő beavatódást is jelentenek. A tanulók nyitottá válnak a másra, hajlamosabbá az önálló gondolkodásra, tájékozódásra képpé a hazai környezeten túli világban is. A két nyelven tanulás bizonyítottan erős pozitív hatással bír a gondolkodás fejlődésére.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni a célnyelvhez tartozó kultúra és civilizáció megismerésének jelentőségét. A tolerancia és empátia immúnissá teszi a tanulókat a gyűlöletkeltő populista propagandával szemben. Kinyílik, vonzóvá válik számukra a világ. Anyanyelvük és hazájuk szeretete a többiek értékeinek ismeretében teljesebbé válik. A nemzeti öntudat és a szélesebb keretek iránti fogékonyság nem kizárja, hanem erősíti egymást.

A kétnyelvűség időnként újabb meglepő pozitívumokkal szolgál. A közelmúltban megjelent kutatási eredmény szerint a kétnyelvű emberek szignifikánsan később betegszenek meg elbutulással járó kórképekben, mint egynyelvű társaik.

A CLIL modellje utat nyit a 21. század iskolája felé is. A tanár és a tanuló viszonya nem hierarchikus jellegű; alapja a sikeres együttműködés. Az ismeretek elsajátításának színtere nem csupán az iskola, hanem a minket körülvevő világ. Az ismeretszerzés a receptivitástól az interaktivitás felé mozdul. Mindez sikeresen kezelheti az utóbbi évtizedben kialakult, a hagyományos tanári szerep számára felfoghatatlan helyzetet: az iskola és a pedagógus többé nem a tudás megkérdőjelezhetetlen birtokosa. Sőt! A tanulók ismereteik egyre nagyobb részét a hivatalos csatornák mellőzésével, a virtuális térrel való kapcsolataik révén szerzik meg. Ezek után az sem meglepetés, hogy a tanulás kontextusa szélesebb a nemzeti keretknél. A nyelvi homogenitás helyébe a sokszínűség lép.

Kezdetben a tartalomalapú nyelvoktatáson alapuló modell a diákok átlagot messze meghaladó képességű, szűk réteget célozta meg. A résztvevő intézmények körének szélesítésével kiderült, hogy a modell a nem kiugróan tehetséges, de rendszeres munkára kész tanulók körében is működik. Egy új szellemű, a jövőre koncentráció oktatásirányításnak szüksége lesz igazodási pontokra, amelyekre számíthat a közoktatási rendszer átforgálásában.

Dr. Vámos Ágnes tudományos munkásságának értékelése a tudomány világának feladata. A mi felelősségünk, hogy a közoktatás és a pedagógia területén megőrizzük mindazt, aminek létrehozásában Egyesületünk alapító elnöke elvülhetetlen érdemeket szerzett. Halála felett érzett fájalmunkat enyhíti a tudat, hogy nemes feladatainak teljesítésében társai lehettünk.

2020. augusztus 11.

Horváth Gábor

a Kétnyelvű Iskoláért Egyesület

elnöke